

חצי שיעור [10] סיכום

על מנת לסכם את הדברים שלמדנו, נלמד נושא חדש ונבחן דרכו את ידיעותינו בסוגיית 'חצי שיעור'. הנושא הוא: חצי שיעור במצות עשה.

א. האם יש חובה/ תועלת/ ענין לאכול חצי כזית מצה בליל הסדר (אדם שאינו יכול לאכול כזית שלם)? המשנה למלך (חמץ ומצה, א, ז) דן בהרחבה בקביעת הרא"ם שסתם אכילה בכלשהו ובאה ההלכה למשה מסיני ששיעור בכזית להורות שענישה בכזית וממילא איסור יש אף על כלשהו (נלמד בגליונות קודמים), ובסוף דבריו כתב המל"מ:

עוד אני תמיה על סברת הרא"ם הלזו דאית ליה דסתם אכילה היא בכל שהוא אלא דאתא הלכתא ואפקיה לקרא ממשמעותיה לעונש דלא הוי כי אם בכזית ושבקה לקרא במשמעותו לאיסורא דהא תינח במצות לא תעשה דכי אתא הלכתא לא עקריה לקרא ממשמעותיה מכל וכל דהא לדידיה כי אסר רחמנא בכל שהוא אסר. אך במצות עשה אי אמרת דאכילה אפילו כל שהוא במשמע א"כ כי אתא הלכתא עקריה לקרא מכל וכל דהא האוכל פחות מכשיעור לא עשה ולא כלום.

ב. במסכת מכות (יא, א) לגבי ערי מקלט שבעבר הירדן המזרחי נאמר "ואע"פ שאינן קולטות עד שיבדלו אותן של ארץ כנען אמר משה מצוה שאפשר לקיימה אקיימנה". (ראה פרשת ואתחנן ד, מא.ג. על דברי בן עזאי) אבות פרק ד משנה

(ב): "הוי רץ למצוה קלה כבחמורה" כתב הרמב"ם בפירוש המשנה כן: [ב] כבר בארנו פירוש זה המאמר כראוי בפרק העשירי מסנהדרין. וכבר העירו החכמים, עליהם השלום, על חידוש נפלא בתורה, יש בו זיוז על מעשה המצוות, והוא אומר: (דברים ד מא) "אז יבדיל משה שלוש ערים" וכו', וידוע שהן לא יועילו, ולא יהיה בהן דין ערי מקלט, עד שיובדלו השלוש האחרות אשר בארץ כנען. אמרו: "יודע היה משה רבנו שאין שלוש שבעבר הירדן קולטות עד שיהו שלוש שבארץ כנען, שנאמר: (במדבר לה יג) שש

עיני יחוו ר"ח והתפיין עכר אך את זה חרשות אני חניך שמצאתי קצת רחיה לרעת הרב כר"ו ריש ח"ט בעשה ח"ט בתכות ד' וזו תשע שהיה יורע שאין נ' שכעבר הירדן קולטו' ער שלא נכחורו' נ' שבארץ כנען ואחר הצוה שכאה ליהי אקיימנה ואי ס"ד רחין ח"ט בעשה חר"ת לחס הכריל ואך קרי ליה עונש הכאה ליה והרי אינה הצוה ותו דאררבה הפסיד כזה עיקר המצוה כיון דאין כנ' שהכריל קיום עשס וא"כ ח"ט כשכא יאושע ויבדל. נתיב' הנשארות ח"ל ח"ט ונמצא דלא תקיים העשס ככל ובכר הכיה הר"מ דרש וס כפ"ח מה' דרשס ה"ב וזהו לל שאין היעשה בהכרלה לכר דנס כטיקיימו בני ישראל שס ערי מקלט ליה סס תקיימין עשה זה ככל דור ודור ובכ"ד דהא כתיב תכין לך הדרך דהטלו לכוון הדרכים שום אינו תלוי בפעשה דנידך והיות תדיר כוס ואלו זה מצוה כפני ענשה כי אם חלן מחלקי המצוה וכיון דמוחב חלק זה ככל דור ודור ח"כ זל דנס עיקר העשה התקיים ככל ימן שחקיימין השס ערים וא"כ אין בהכרלת משה נ' ערים הפסד מצוה ליושע אלא דכתיב ממה שסונרף משה להכריל וגם שאחרו הצוה הכאה ליהי אקיימנה יש לסוכיה דיש ח"ט בעשה אלא דק"ל דמלכר שהראוי' שהבאתי על זה רחין ח"ט בעשה סותר זה כר חן דין דכרית פ' בתרא דיוחא חכואר הטעם כואיל וחוי לחיטורפי והרי הכא לא היה כיד משה להפריס נ' ערים אחרות ולא נכנס לארץ וסרי כתב הר"ן כפ"ג דשכועות דעיקר איסור ח"ט תלוי כוה או שייך כים הטעם. דחוי לציטורפי ותו דעכ"פ תיקשי לר"ל דאתר ח"ט חותר סדר"ת כי ע"כ כל דאין זה ח"ט שהרי עיקר עשה זה הוא להציל נפשות חוד בואל הרס וכן לכפרת הדונס כסונג והרי ככל עיר ועיר מאלו דמצייל נפשות ותתכפרים כישכתה ח"כ כל עיר ועיר ה"ל עשה נחור דאף

פ"ג דאינו נמנה לעשה כי אם כל שש הערי' כחתי לא חפני זה חשוב ח"ט דהרי זה כחבילת החץ כו' וחי הפסח ונטילת לולב כו' ימי החג דנתקיים לעשה וכן תפילין וניצית והרי ככל יוס שנקיים מצוה מאלו חשוב כחקיים עשה גמור וס"כ דכוותא דלא דחי לח"ט דפחות מכוות כלל חטיב ולהכי חטיב ח"ט משא"כ ככל הנך ואלס כה הראני חתני החכס המדומם הכר"ף הו' ח"ט הר"מ כפי' המשה פ"ד מ"כ זל ואס כיונא בזה כמותה דכינו משיב האחות סלס שכסלמיס נכספ להוסף חצי מצות עשה וכו' הרי נראה בדעתו דנ' ערים חטיב ח"ט ואפיה עשאו השה ונראה דהא נתיב' ל"מ דלא כתב דהוי ח"ט עשה כי אם חצי מצות עשה וא"כ זל דנקיים סכי דלנכי מנין המצות כל שס ערים בעשה אחת ועל דרך זס קרי ליה חצי עשה וכ"ת ח"כ דחטיב כקיום עשה גמור נס כנ' מהס ח"כ מאי ריכותיה דמשה כיון שיש כוה חוב עשה סח ל"ק דחייבו ריבותיה דאע"ג. דהכרלה זאת הוא לנוס שמה דנצח והרי אינן קולטות ער סנכטרו הנ' שבארץ ישראל וא"כ אינו חייב להכריל כמי שאינו חייב לעצות סוכה קורס הוסן כי אם כהגעת הזמן וזלת משה דכינו ע"ה שהיה רץ אחר המצוה ואומר מצוה הכאה ליהי אקיימנה טיהס מוכן כשיבחרו עורג' שבארץ ישראל כאופן דער פה אני סכין דאין ח"ט בעשה והנה מקרוכ דרעס מחדש ספר קסלת יעקב. ושס כאלת ח' צמד הרב הגדול מהסילס אלנאוי. נר' ועל חקירה זאת והעלה דאין ח"ט בעשה חטעמים אחרים ע"ס ושסתי כפל כל הן סמצאתי תנא דססויב לוי.

חקרי לב עמוד מס 321 יו"ד ב [ג] חון, רפאל יוסף בן חיים הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ערי מקלט תהיינה", ואמנם הבדיל את אלו לפי שאמר: "הואיל ובאת מצוה לידי אקיימנה". ואם איש כמשה רבנו, משיג האמיתות, השלם שבשלמים, נכסף להוסיף חצי מצוות עשה לכל מעלותיו ושלימותו - מה ראוי לאשר נצטרעו נפשותיהם, ונתחזקה צרעתם ונושנה?

ד. עי' במצורף משו"ת חקרי לב (מהר"י חזן) מתוך קונטרס כונן לחקר (דף שיח). שים לב להשוואה למושג 'חזי לאיצטרופי'. חזור על ההגדרות השונות ל'חזי לאיצטרופי' ובחן יישומן ביחס למצות עשה.

ה. תגובת ה"ד דוד" (רבי דוד זינצהיים) לדברי החקרי לב (בחיזושו למסכת מכות):

א. שו"ת רב פעלים חלק ג - אורח חיים סימן לב
שאלה. איש אחד חולה שהזהירו הרופא שלא יאכל מצה ולא ישתה יין של ארבע כוסות בליל פסח שאם יאכל וישתה יהיה ניזוק והוא מוכרח לשמוע דברי הרופא בד"ז כי הוא רופא מובהק ובר סמכה בכל דבריו וחי בהם כתיב, אך שאל את הרופא על מעט מצה דהיינו ערך ב' דרהם או שלש, וכן יין שיעור מועט ואמר הרופא שזה השיעור המועט לא יזיק לו, על כן שואלים הלכו אם מחוייב לאכול שיעור המועט הזה, כי אף על פי שאינו מקיים בזה מצוה שלימה כשיעור שלה, מ"מ יש בזה קצת מצוה, או"ד מאחר שאינו אוכל שיעור שלם אין ביזו אפילו מקצת וכאלו לא אכל ולא שתה כלום. יורינו ושכמ"ה.

תשובה. הלא מודעת היא באיסורי לאוין קי"ל חצי שיעור אסור מן התורה וכנז' בפלוגתא דר"י ר"ל בריש פרק בתרא דיומא וקי"ל כר"י, נמצא חצי שיעור אף על גב דאין לוקין עליו איסורא איכא, ודכוותה במ"ע = במצות עשה = בעושה חצי שיעור המצוה לא התפרש בתלמודא, ורק נמצא בזה פלוגתא בין רבנים אחרונים ז"ל דהגאון חיד"א ז"ל בברכי יוסף סי' תפ"ב הביא דברי הרב שבות יעקב דס"ל ליכא בחצי שיעור מצוה כלל, ואיהו ס"ל דאיכא קצת מצוה וזכר לדבר מדקי"ל חצי שיעור אסור מן התורה וה"ה דאיכא קצת מצוה בחצי שיעור ע"ש, והרב בני חיי סי' תע"ה הביא ראייה דאין חצי שיעור בעשה, והרב חיד"א ז"ל במחב"ר שם דחה ראייתו, והביא ראייה מתוספות ישנים להפך, והרב הגדול מהריט"א

מצוה שבאה לידי אקיימנה. הרב חקרי לב בח"ב בקונטרס כונן לחקר דף שי"ח דקדק על זה, דהרי חצי מצוה היא, ואין חצי שיעור בעשה מדברי תורה, ולמה הבדיל. וגם איך קרי ליה מצוה, והרי אינה מצוה. ותו אדרבה כיון דלא קיים העשה, א"כ כשבא יהושע אֶחָ"כ והבדיל ג' ערים לא עשה ג"כ אלא חצי מצוה, ונמצא דלא נתקיים העשה כלל, ע"ש. ובהרמנותא דמר קושיא אחרונה לאו קושיא היא, דנהי דג' ערים חצי מצוה היא, מ"מ לגבי יהושע מצוה שלימה מקרי, כיון דלא היו עד הנה קולטות, וע"י הפרשתו לג' אחרות קולטות, הרי הוא מצוה שלימה. והרי המל ולא פרע בשבת, הפורע עושה מצוה שלימה לדברי הכל. וא"כ ה"נ ע"י יהושע נגמר המצוה, וא"כ קיים מצוה שלימה. והנה הרמב"ם בפ"ד דאבות משנה ב' על הא דאמרין הוי רץ למצוה קלה, כתב דמשה רבינו נכסף אפילו לקיים חצי מצוה, הרי דקרי ל' חצי מצוה. והרב חקרי לב נדחק בזה. אמנם נראה לע"ד דעד כאן לא קאמרין דאין מצוה בחצי שיעור, אלא כשאינו מקיים רק החצי מן המצוה, אבל החצי האחרת אינה מתקיימת כלל, אבל כשכל המצוה מתקיימת ע"י שנים, וכל אחד עביד פלגא דמצוה, בוודאי הרי זו מצוה שלימה ולרצון לפני הבורא יהי. והרי לרוב האחרונים שנים מוהלין בשבת, אע"פ שהמהל בלי פריעה אינו מקיים המצוה בשלימות, דמל ולא פרע כאילו לא מל, ואעפ"כ מותר כיון דאח"כ מתקיים המצוה בשלימות. ושנים שעשו מצות מעקה, וכן שקבעו מזוזה, וכן שלוח הקן וכדומה מן המצות, בוודאי שקיימו המצוה בשלימות ולא יקופח שכרם, ולא יפקפק אדם דלא עבדי תרווייהו מצוה. וה"נ בערי מקלט, משה עשה אתחלתא דמצוה, ויהושע גמרה, ואע"פ שלא היו בזמן אחד והיה הפסק בנתיים, מה בכך הא גבי מילה ופריעה נמי אי אפשר לקיים כאחד. כן נראה לדעתי הקלושה.

יד דוד עמוד מס 335 סנהדרין, שבעות, מכות, תוריות וינצחיים, יוסף דוד בן אברהם יצחק הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ז"ל בתוספות דרבנן מע" ח"ת/ח"א/ אות קל"ז העלה דליכא חצי שיעור במצות עשה, והוכיח כן מדברי הגאון מש"ל ז"ל דס"ל הכי, וזכר שם דברי הרב ברכ"י הנז"ל ופקפק בהם, וגם הרב הגדול חק"ל א"ח סי' צ' העלה כן דחצי שיעור במ"ע אינו כלום, והביא דברי מחב"ר וחזר בפתח עינים להביא דברי חק"ל ודחה דבריו ועמד בדעתו הרמה שיש קצת מצוה בחצי שיעור, והרב חק"ל בכונן לחקר שבסוף חק"ל יו"ד ח"א הביא דבריו והשיב עליהם וקיים דבריו הראשונים יע"ש. ובספר תורה לשמה שו"ת כ"י מצאתי שם תשובה א' בענין חצי שיעור במצה דליל פסח שאין לו כזית שלם דהעלה שצריך לאכול החצי זית שיש לו דיש בזה קצת מצוה מדין חצי שיעור דאיתיה גם במ"ע ע"ש. ובדורש שדרשתי למנוחת עט"ר הרב מור אבי זלה"ה בשנת תרל"ו, זכרתי ספק זה דחצי שיעור במ"ע ושם הבאתי ראיות בס"ד דלא אמרינן חצי שיעור במ"ע, אך כל הנך ראיות ליתנהו אלא בהיכא דלא חזי לאצטרופי, אבל בהיכא דחזי לאצטרופי ליכא ראייה מהנך, וכבר ידוע דהא דאמרו חצי שיעור אסור מן התורה הוא משום דחזו לאצטרופי וכנז' בגמרא דיומא דף ע"ד וכמ"ש חק"ל ז"ל, וכמה אחרונים בענין זה. והנה נידון השאלה הנז' נראה דהוא חזי לאצטרופי דהא המצה היא מצויה לפניו, וגברא מצי למיכל ורק הרופא מזהירו שלא לאכול ואם לא יחוש לדברי הרופא ה"ז אפשר שיאכל וישלים כזית, ועוד אפשר שגם הרופא אם רואהו באותה הלילה דפסח בשעה שאוכל המצה יחזור מדעתו ויתן לו רשות להשלים כזית כי יתחדש לו לפי ראות עיניו בדפק שלו ובמיחוש שלו שעלתה לו ארוכה ומרפא על מה שראהו ביום והזהירו שלא יאכל, כי החולי והבריאות טבען להשתנות לשעות, ועל כן יש לומר חזי לאצטרופי אם יבא הרופא ויתן רשות, ואם הוא לא יחוש לדברי הרופא וישלים, וכיון דחזי לאצטרופי אפשר דיש חצי שיעור במ"ע שיש בידו קצת מצוה.

וכעת נראה לי להביא ראיה בס"ד דיש קצת מצוה בחצי שיעור בהיכא דחזי לאצטרופי, והוא דאיתא בגמרא דשבת דף קל"ג ע"ב ת"ר מהלקטין את המילה (פירוש בציצין המעכבין) ואם לא הלקט ענוש כרת, ושאלו בתלמודא מני א"ר כהנא אומן, מתקיף לה רב פפא אומן לימא להו אנא עבדי פלגא דמצוה אתון עבידו פלגא דמצוה, אלא אמר רב פפא גדול וכו', נמצא חצי שיעור במ"ע פלגא דמצוה קרי ליה, הרי יש בו קצת מצוה.

וראיתי להגאון רש"י ביש"ש יבמות פ"ח סי' ג' שהביא מקובץ ישן בשם תוספות דמותר להיות א' מוהל וא' פורע בשבת דכל חד עביד פלגא דמצוה, והביא עוד מתשובת מהרי"ב דאין נכון להיות א' מוהל ואחד פורע בשבת, כיון דתנן מל ולא פרע כאלו לא מל, נמצא דקמא מחלל שבת כיון דלא גמר מצוה, מיהו כרת לא מחייב כדאמרינן בשבת דף קל"ג אומן לימא להו אנא עבדי פלגא דמצוה אתון עבידו פלגא דמצוה וכו', ורש"ל כתב שחיוב כרת נמי איכא ולא דמי דאמרינן אנא עבדי פלגא דמצוה דשאני התם שהוא מל ופרע כדרכו, רק שנשאר במילה דבר המעכב, כה"ג אמרינן שפיר שברשות התחיל וחצי מצוה עביד, אבל מל ולא פרע דהוי כאלו לא מל לגמרי ואפילו חצי מצוה לא עביד אשתכח דעשה חבורה בשבת, ודייק לה מדקאמר גבי ציצין לשון עכוב, וגבי פריעה כאלו לא מל, משמע דלא נקרא מילה כל עיקר, הלכך מי שמל אדעתא שיפרע חבירו וקל וחומר אדעתא דלא ליפרע כלל חייב כרת וכו' ע"ש. והגאון נו"ב תנינא א"א סי' כ"ב הביא דברי רש"ל הנז' ותמה עליו א"כ על חנם מלו דור המדבר שלא פרעו כנז' ביבמות דף ע"א, וכתב עליו הרב יד שאול בסי' רס"ו ס"ק י"ג דכל שלא ניתנה מצות פריעה סגי במצות מילה בלבד ע"ש. והנה באמת הרואה יראה ביבמות דף ע"א, בתוספות בד"ה בקנטריס גריס שהביאו גרסה דגריס ר"ח ודילמא לאוקשי וכו', דלגרסה זו משמע דתלמודא דחי לה להא דרבי יצחק א"ר, דלא נתנה פריעה לאברהם אבינו, וכ"כ הלבוש בסי' רס"ו דקרא דהמול ימול מרבה פריעה, ולפ"ז נתנה פריעה לאברהם אבינו, וכ"כ הריטב"א בשיטתו דלגרסה זו אדחיייה לה להא דרבי יצחק ע"ש, ובאמת דכן הוא להדיה בירושלמי בשבת פרק ר"א דמרבה בהמול ימול על הפריעה, וכן דריש התם קרא דחתן דמים למולות מילה ופריעה, וכן מצאתי בספר האשכול לרבינו אברהם רבו של הראב"ד ז"ל בהלכות מילה סי' ל"ז שכתב לפרוקא הדין נתנה פריעה לאברהם אבינו, וגם במדרשים הכין משמע, וכן בירושלמי המול ימול א' למילה וא' לפריעה, ולר"ש דאמר דברה

תורה כלשון בני אדם נפקא ליה מחתן דמים אתה לי אי למילה ואי לפריעה ע"ש, ולפ"ז הנו"ב ז"ל שפיר מקשי על רש"ל למ"ד שנתנה פריעה לאברהם אבינו דהכי מסיק בירושלמי, וגם בתלמודא דידן לפי גרסת ר"ח אדחיה לה להא דר"י ועוד מצאתי בתוספות הרא"ש ז"ל על יבמות שהקשה ותימא אם לא ניתנה פריעת מילה עד יהושע היכי גמרינן מינה הא אמרינן אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, וי"ל דהלכה למשה מסיני הוה, ואתא יהושע ואסמכה אקרא עכ"ל, ולפ"ז אפילו אי לא אדחיה הא דרבי יצחק נמי ג"כ קשא קושיית הרב נו"ב, כיון דלכ"ע ניתנה פריעה למרע"ה מסיני, וא"כ דור המדבר נתחייבו בו, על כן הרב יד שאלו ז"ל לא השיג כלום על הרב נו"ב בדבר זה. העולה מכל הנו"ל גבי מל והשאיר ציצין המעכבים דלא השלים המצוה, עכ"ז מקרי לכ"ע עביד פלגא דמצוה במה שעשה, וגם במל ולא פרע דעת גדולים ורבים הוא דחשיב עביד פלגא דמצוה, גם ראייה גדולה איכא דכל כהא חשיב קצת מצוה, והוא ממה שמצינו דמלו ישראל במדבר ולא פרעו למ"ד ניתנה פריעה לאברהם אבינו, וגם למ"ד לא ניתנה מוכרח דמודה דהיתה הלכה למשה מסיני לפ"ד תוספי הרא"ש ז"ל הנו' דהכריח דבר זה מטעם דאין נביא רשאי לחדש, ואי אמרת דעביד חצי מצוה אין בידו אפילו קצת מצוה, תקשי, וכי על חנם מלו דור המדבר שלא פרעו, אלא ודאי הדין שיש קצת מצוה בחצי שיעור.

גם מדברי רבינו יהוסף הלוי ז"ל שהביא הנימוקי יוסף ז"ל בפ"ב דמציעא מוכח נמי להדיה דס"ל בפשיטות שיש דין חצי שיעור במ"ע שכתב וז"ל דמילה כל מה שעשה בה הוא גוף המצוה עצמה, ואם לא גמרה לא נעשית אלא חצי המצוה כמו שאם לא הטיל ציצית אלא בשתי כנפיו, וכן בתקיעת שופר אם לא השליש התקיעות, אבל גבי השבת אבידה עיקר גוף המצוה השבה בבית הבעלים שזהו עיקר גוף כונת המצוה, והשאר הוי כעין מכשירי מצוה וכו' עכ"ל ע"ש, הרי כשלא גמרה חשיב ליה עביד חצי מצוה.

ועוד יש להוכיח מדין כתיבת ס"ת, דהר"ן ז"ל בפ"ב דמגילה גבי ס"ת דחסר או יתר דנפסל לענין שלא קיים מצות כתיבת ס"ת עד שיתקן, וכ"כ מרן בב"י סי' רע"ט בשם הגאון בי רב, וכתב שמצא כן בהרשב"ש בשם הר"ן, ועיין חק"ל יו"ד ח"ג סי' קי"ט שהאריך בענין ס"ת חסר או יתר אם קיים העשה או לאו, והביא דברי הר"ן ודברי מרן הנו' ודברי גו"ר יו"ד כלל ב' סי' וא"ו /ו', והאריך בזה ועיין שאגת אריה סי' ל"ו שכתב דאינה נוהגת מ"ע של כתיבת ס"ת בזה"ל משום דלא בקיאנן בחסר ויתר ע"ש, ובאמת כן מפורש להדיה בגמרא שגם בימי האמוראים לא הוו בקיאי בחסרות ויתירות, ולפ"ז תיקשי איך משמע מקמאי ובתראי בכתיבת ס"ת מקיים מ"ע כיון דלא עביד מצוה שלימה, אלא ודאי גם אם תהיה חסירה יש בידו פלגא מן מ"ע.

ועוד נ"ל בס"ד, להוכיח קצת גמרא דערכין דף יו"ד ע"א, דרבנן סברי תר"ת כל חדא מצוה בפ"ע, ור"י סבר חדא מצוה נינהו, וקאמר בגמרא, מ"ט דרבנן דכתיב בהקהל את העם תתקעו ולא תריעו, ואי ס"ד תר"ת = תקיעה תרועה תקיעה = חדא היא אמר רחמנא עביד פלגא דמצוה וכו' ע"ש, נמצא אי תר"ת חדא מצוה היא קרינן לתקיעה פלגא דמצוה, דאל"כ הכי הול"ל, ואס"ד תר"ת חדא היא הא לא עביד מצוה בתקיעה.

והנה לכאורה היה נ"ל להביא ראייה שיש דין חצי שיעור גם במ"ע מדין ספירת העומר שכתב הטור ז"ל בסי' /או"ח/ תפ"ט בשם בה"ג ז"ל שאם שכח לברך באחד הימים, שלא יברך עוד בימים שלאחריו, והיינו טעמא משום דבעינן תמימות שיהיה סופר כל הימים, דספירת כל הימים מצוה חדא היא, אך ר"י פליג וס"ל כל לילה מצוה בפ"ע, וידוע דאיכא דס"ל כבה"ג דספירת כל הימים מצוה חדא משום דכתיב תמימות תהינה, ועכ"ז ס"ל דצריך למנות בשאר ימים בלא ברכה, אף על גב דלית להו האי סברה, דכל לילה מצוה חדא היא, ולפ"ז קשא, כיון דאזלי בתר קרא דתמימות תהינה, א"כ לדרשה זו לא עביד מצוה שלימה, ולמה ליה למנות בשאר ימים בלא ברכה, אלא ודאי גם בעביד קצת מצוה יש בזה מצוה. ושוב דחיתי ראייה זו, די"ל אף על גב למ"ד דאזיל בתר תמימות תהינה אולי לא פסיקא ליה דתמימות תהינה בא

ללמד שיהיה סופר כל לילה ואם לא ספר כל לילה לא עביד מצוה, אלא ס"ל כמ"ד תמימות תהיינה בא ללמד שיתחיל מניינא מבערב אבל לא ללמד שיהיה מספר הלילות מעכב זא"ז, ולכן כיון דלא פסיקא ליה מלתא לכך ס"ל דימנה בשאר לילות בלא ברכה, דאולי כל לילה מצוה בפ"ע היא, וצריך לספור כל לילה, ויש בזה מ"ע שלימה.

מיהו נ"ל להוכיח מדין ספירת העומר הנז', דאם נאמר אין בחצי שיעור מצוה, קשא איך יתקנו ברכה על ספירת העומר בכל לילה, והלא יש לחוש שמא ישכח ולא יספור לילה ויום, ואז כל ברכותיו שבירך יהיו לבטלה, אלא ודאי איכא קצת מצוה בחצי שיעור, ולכך אין ברכותיו לבטלה, כיון דעשה קצת מצוה, ונהי דלכתחילה לא מברך על מקצת, הנה בדיעבד לא היו ברכותיו לבטלה. וראיתי להתוספות בכתובות דף ע"ב בד"ה וספרה שכתבו לא תקנו על ספירת הזבה ברכה מפני שאם תראה תסתור, והוי מה שברך לבטלה, מיהו אמרתי דיש לחלק, דהתם שאני דהספירה היא בעבור הטבילה שתטבול אחר שתספור ואם ראתה אזדה לה טבילה, לכן הוי ברכה לבטלה, אבל גבי העומר הספירה היא בשביל יום טוב, כי לכן כתבו הפוסקים טעם דאין מברכין שהחיינו על ספירת העומר, משום דהספירה היא לצורך יום טוב, ולכן סומכין בברכת שהחיינו מברכין על יום טוב, כנז' בהלכות ספירת העומר ע"ש, וכיון דסוף כל סוף עושין יום טוב מהנייה הספירה במקצת, ולהכי לא היו ברכותיו לבטלה.

ועוד נ"ל להוכיח לכאורה דחצי שיעור איכא גם במ"ע, מדין חציו עבד וחציו בן חורין דקו"ל בסי' תקפ"ט דהוא אינו מוציא את עצמו, משום דלא אתי צד עבדות ומפיק לצד חירות, אבל אחר בן חורין תוקע ומוציאו י"ח, והרי זה לצד החירות אף על פי שהוא אינו אדם שלם, עכ"ז הוא מחויב לצאת י"ח במצוה ע"י שישמע מאחרים, ואם חצי שיעור במ"ע אינו כלום אמאי חייב, והלא אין כאן שיעור שלם בחירות כי אם חצי אדם הוא, אלא ודאי יש חצי שיעור במ"ע, ובאמת כאן חזי לאצטרופי, דאפשר שישתחרר חצי הב' ויהיה שלם.

גם לפ"ז לכאורה יש לדון בדבר חדש בהאי דינא דחציו עבד וחציו בן חורין, והוא דקו"ל בתקיעת סופר שצריך לשמוע תקיעה מאדם אחר בן חורין, דאם לא נזדמן לו אדם אחר לתקוע לו דאה"נ חיוב לתקוע הוא בעצמו משום צד חירות שבו, ואף על פי שאין כאן תקיעה שלימה מצד חירות, עכ"ז לא גרע מחצי שיעור.

ואפשר לומר דנידון זה, דחציו עבד דמי לדין חלה דלכ"ע פחות מחמשת רבעים פטור מן החלה ולא מחייבין ליה להוציא חלה מדין שיעור, והיינו טעמא דלא נאמר דין חצי שיעור כי אם רק במצוה גופא ולא באדם המחוייב לעשות המצוה, ולכן בדין החלה אם הוא פחות מחמשת רבעים אינו חייב בחלה לכ"ע, וה"ה הכא בחציו עבד ג"כ דינא הכי, אך לפ"ז קשא אמאי מי שחציו עבד וחציו ב"ח = בן חורין = מחוייב לשמוע תקיעה מבן חורין שלם, על כן מוכרח לומר דחילוק זה אינו, ואיכא בדין החלה איזה חילוק, ומצאתי להגאון מהריט"א ז"ל בהלכות יום טוב שנרגש בדין החלה הנז' ויצא לחלק חילוק אחר בזה ע"ש.

וכל זה אמרתי לכאורה, אך אחר הישוב בס"ד נ"ל דיש לחלק ולומר כל כהא שהאדם חציו עבד וחציו ב"ח דכל אבר מאבריו יש בו צד חירות לא מקרי זה חצי שיעור, דהא לא מצינו שיעור מסויים לאבריו של האדם העושה המצוה בכמותם ובגודלן, ולא נמצא שיעור אלא במספר השנים שלו, וזה השיעור טעמא אית ביה משום דקטן בשנים אינו בר דעת על הרוב, ולכן חציו עבד וחציו ב"ח שהוא גדול בשנים, אף על גב דכל אבר שבו חציו עבד, כיון דיש בכל אבר ואבר צד חירות ה"ז נידון כבן חורין גמור שאבריו קטנים, ולכן זה החלק של החירות שיש בכל אבר ואבר מחייב מן התורה בתקיעת שופר ורק הוא עצמו אינו מוציא את עצמו משום דנפקא התקיעה מצד העבדות ג"כ שיש בו, וקו"ל אין חולקין את התקיעה לשתים בהיכא דתקע החצי בתוך הבור והחצי למעלה, או חצי מתעסק וחצי בחיוב אפילו שיש שיעור תקיעה בחיוב משום דאין חולקין הנכון לשתים, ולכן כאן נמי כיון דיוצאה התקיעה במשך אחד מצד העבדות ומצד

החירות אינה מועלת להוציא לחלק החירות י"ח אלא צריך לשמוע מאחר שהוא בן חורין, ועל כן הוכחה לנ"ד מדין חציו עבד וחציו ב"ח. איך שיהיה הנה מן הראיות שהבאתי לעיל י"ל דאיכא קצת מצוה בחצי שיעור, וכאשר הוכחתי מדין המילה ומלשון הגמרא דערכין, ולכן בנדון השאלה יש להורות לשואל שיאכל זה המעט שהרשהו הרופא בו, וכן ביין יש בידו קצת מצוה, וכמ"ש בתורה לשמה הנז', וכמו דסבר רבינו חיד"א ז"ל. והשי"ת יאיר עינינו באור תורתו, אכ"ר.